

Domeniul

TEZĂ DE DOCTORAT

- REZUMAT -

Turda. Evoluție și particularități privind potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator

Student-doctorand:
Arh. Claudia Anamaria CHIFOR

Conducător științific:
Prof. Em. Dr. Arh. Adriana MATEI

Comisia de evaluare a tezei de doctorat:

Președinte: Prof. Dr. Ing. **Prenume Nume** - Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;
Conducător științific: Prof. Em. Dr. Arh. **Adriana Matei** - Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca;

Referenți:

- Prof. Dr. Ing. **Prenume Nume** - Universitatea
-;
- Prof. Dr. Ing. **Prenume Nume** - Universitatea
-;
- Conf. Dr. Ing. **Prenume Nume** - Universitatea
-

- Cluj-Napoca -
2023

CUPRINS

ABREVIERI

INTRODUCERE

Tematica abordată și direcțiile de dezvoltare ale orașului
Aspecte bibliografice și stadiul actual al cercetării
Obiective și metode de cercetare

1. POTENȚIALUL PATRIMONIAL-CULTURAL

1.1. PARTICULARITĂȚI ISTORICO-URBANISTICE ALE AȘEZĂRII

- 1.1.1. Nuclee proto-urbane din perioada daco-romană
- 1.1.2. Morfologie și potențial urban în evul mediu
- 1.1.3. Aspecte de morfologie urbană ale epocii moderne timpurii
- 1.1.4. Secolul al XIX-lea și urbanizarea
- 1.1.5. Apogeul cultural și politici de dezvoltare urbană în secolul al XX-lea
- 1.1.6. Concluzii. *Particularități morfologice ale structurii urbane*

1.2. ASPECTE CULTURALE ȘI DE IDENTITATE URBANĂ LOCALĂ

- 1.2.1. Elita intelectuală, instituțiile culturale
- 1.2.2. Publicațiile locale și propagarea culturii
- 1.2.3. Rolul cultural al Teatrului. Cinematografe turdene
- 1.2.4. Un Muzeu de Istorie și activitatea arheologică
- 1.2.5. Concluzii. *Obiective patrimoniale și culturale*

1.3. CONCLUZII

Valorizarea obiectivelor peisajului cultural

2. POTENȚIALUL BALNEOCLIMATERIC

2.1. MASIVUL OCNEI DIN VALEA SĂRATĂ. MASIVUL ROMAN

- 2.1.1. Economia exploatării sării în context geografic
- 2.1.2. Areale salifere și balneoturism. Considerații istorice
- 2.1.3. Nuclee incipient urbane ale exploatării minei de sare
- 2.1.4. Potențialul orașului în viziunea călătorilor străini
- 2.1.5. Concluzii. *Particularități economice și geografice*

2.2. REPERE BALNEOCLIMATERICE. SCENARIILE BALNEARE ȘI CLIMATERICE

- 2.2.1. Implicații actuale în ceea ce privește balneoturismul
- 2.2.2. Particularități în abordarea structurilor balneoclimaterice
- 2.2.3. Extensia universitară din perspectiva potențialului uman
- 2.2.4. Parcurile balneoclimaterice și potențialul turistic
- 2.2.5. Concluzii. *Perspective turistice ale peisajului balnear*

2.3. CONCLUZII

Valorizarea parcurilor balneoclimaterice

3. POTENȚIALUL PATRIMONIAL-INDUSTRIAL

3.1. CONTEXT URBAN ȘI POLITIC. PERSPECTIVĂ CRONOLOGICĂ

- 3.1.1. Urbanizarea și meșteșugurile evului mediu
- 3.1.2. Apogeul industriei meșteșugărești și aspecte ale urbanizării
- 3.1.3. Perioada de început a capitalismului. Epoca modernă
- 3.1.4. Efecte ale industrializării socialiste în peisajul urban
- 3.1.5. Concluzii. *Particularități privind evoluția potențialului patrimonial-industrial*

3.2. PEISAJUL INDUSTRIAL ȘI STRATEGIILE DEZVOLTĂRII URBANE

- 3.2.1. Gara. Patrimoniul edilitar
- 3.2.2. Premisele unui centru polarizator industrial
- 3.2.3. Schița de sistematizare a orașului
- 3.2.4. Clădiri reper și posibilități de reconversie a patrimoniului industrial
- 3.2.5. Concluzii. *Potențialul industrial reflectat în strategiile de dezvoltare*

3.3. CONCLUZII

Valorizarea reperelor peisajului industrial

4. DESPRE POTENȚIAL ȘI POSIBILE STRATEGII DE DEZVOLTARE

4.1. POTENȚIALUL STRUCTURILOR PIETONALE. TRASEE COERENTE ÎN CENTRUL ORAȘULUI TURDA

- 4.1.1. Strada pietonală. Curtea interioară ca pasaj pietonal
- 4.1.2. Politici și abordări strategice pentru valorificarea structurilor pietonale

4.2. REINIȚIEREA PIETONALIZĂRII TRASEELOR CURȚILOR INTERIOARE. ANALIZĂ A ZONELOR CU POTENȚIAL PIETONAL

- 4.2.1. Pasajul fostului Hotel Astoria
- 4.2.2. Pasajul Lengyel sau Tunelul Turzii
- 4.2.3. Pasajul cinematografului de vară
- 4.2.4. Pasaj nr. 36
- 4.2.5. Curtea interioară a pieței agro-alimentare

4.3. PIETELE CENTRALE ȘI PERMANENȚA SPAȚIULUI URBAN. CONEXIUNI POSIBILE LA NIVEL PIETONAL

- 4.3.1. Piața Basarabiei și scuarurile adiacente
- 4.3.2. Nucleele spațiului urban central
- 4.3.3. Piața Muzeului, a fostului Lapidariu
- 4.3.4. Piața Rușilor sau Grădina de Vară

4.4. LOCURI ȘI SIMBOLURI ALE CENTRULUI ISTORIC. POTENȚIALUL UNOR LEGĂTURI PIETONALE CU PÂRÂUL RACILOR

- 4.4.1. Promenada pârâului. Oportunitate de extindere a zonelor pedestre
- 4.4.2. Promenada culturală. Oportunitate de peisaj cultural

4.5. RELAȚIONAREA CENTRULUI ISTORIC CU ZONE VERZI POTENȚIALE

4.6. PARCURI TEMATICE. PARCUL ARHEOLOGIC ȘI PARCURI BALNEOCLIMATERICE

- 4.6.1. Trasee cultural-arheologice
- 4.6.2. Circuite de turism balneoclimateric

4.7. MEMORIA COLECTIVĂ. CLĂDIRI REPER DIN IMAGINEA URBANĂ PROTO-INDUSTRIALĂ

- 4.7.1. Structuri industriale meșteșugărești, antebelice
- 4.7.2. Structuri industriale interbelice
- 4.7.3. Structuri industriale postbelice și post-industriale
- 4.7.4. Particularități industriale ale zonei centrale

5. CONCLUZII

Recomandări privind direcțiile de dezvoltare ale orașului Turda

INTRODUCERE

Tematica abordată și direcțiile de dezvoltare ale orașului

Contextul actual în care se dezvoltă și evoluează orașul Turda impune studierea amănunțită a trecutului său urbanistic și a politicilor social-culturale ce au susținut formarea acestei așezări urbane unice. Dificultatea în abordarea studierii așezării rezidă în complexitatea suprapunerii unor straturi din mai multe perioade istorice în structura sa urbană; aceste suprapuneri și materialul arheologic bogat fac dificilă încercarea de a analiza dezvoltarea ulterioară a acestuia pe o direcție pertinentă fără analizarea sau studierea mai aprofundată legată de posibilele direcții de dezvoltare ale orașului în anumite momente cheie și în prezent. Acest studiu legat de dezvoltarea orașului Turda a impus o documentare cât mai diversificată, bazată pe studii arheologice, istorice, literare și nu în ultimul rând bazată pe cele câteva studii și proiecte urbanistice¹ publicate până în momentul de față.

Motivația principală care a constituit baza acestei lucrări de cercetare este reprezentată de numărul redus de studii istorico-urbanistice ale orașului Turda și de lipsa unei strategii de dezvoltare a orașului bazată pe principiile unei dezvoltări durabile. P.U.G.-ul² actual este incomplet și este necesară actualizarea lui, infrastructura orașului este dezorganizată, conceptul de dezvoltare turistică nu e gândit unitar și nu există trasee turistice coerente amenajate în structura urbană a orașului. În prezent potențialul de dezvoltare al orașului este nevalorificat, nu sunt aduse în atenția locuitorilor și a turiștilor valorile prezervate în structura urbană complexă a acestuia. Motivația personală în realizarea acestei lucrări științifice este reprezentată, în primul rând, de încercarea de a aprofunda studiul urbanistic al orașului, de încercarea de a clarifica perioadele și limitele istorice care la un moment dat au lasat o amprentă urbanistică asupra așezării și, nu în ultimul rând, de încercarea de a evidenția potențialul orașului ce, în prezent, poate fi evaluat prin prisma atractivității orașului de-a lungul istoriei, atractivitate culturală, balneoclimaterică sau industrială.

Scopul și obiectivele lucrării de cercetare *Turda. Evoluție și particularități privind potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator* sunt prea puțin întâlnite în lucrările de specialitate realizate mai recent și prea alert și superficial dezbătute în prezent de către actorii implicați în luarea deciziilor privind direcțiile de dezvoltare ale orașului. Scopul acestei lucrări de cercetare este cel de cristalizare și articulare a câtorva posibile strategii locale într-un plan strategic complex și coerent. În încercarea de a simplifica puțin multitudinea de idei legate de potențialul de dezvoltare al acestui oraș, am ales să elaborez subiectul tezei în trei capitole care să reprezinte cât mai clar cele trei direcții de dezvoltare: *potențialul patrimonial-cultural, potențialul balneoclimateric și potențialul patrimonial-industrial*. Capitolele prezintă, fiecare, câte o caracteristică importantă a orașului, prezentată din perspectivă istorică; aceste caracteristici au fost analizate individual, însă studiate în ansamblul lor. Principalul obiectiv al acestei lucrări de cercetare urmărește analizarea valorilor arhitectural-urbane existente în structura orașului, dintre care pot fi amintite cele referitoare la valoarea patrimonială, urbană, cea de așezare strategică în teritoriu, valoarea patrimonial-industrială și cea balneoclimaterică. Prin această lucrare de cercetare se încearcă evidențierea unei noi viziuni asupra unor particularități ale structurii urbane, se încearcă o analiză mai aprofundată față de ceea ce s-a discutat până în prezent legat de potențialul acestui oraș, prin completarea bibliografiei existente în domeniul arhitecturii și al urbanismului.

¹ Bibliografie, *Studii urbanistice. Studii istorico-arhitecturale. Studii arheologice.*

² S.C. EDITA S.R.L., *Planul Urbanistic General al Municipiului Turda*, Proiect Nr. 24/1995/1, aprobat conform H.C.L.M.T. nr. 160/16.12.1999., prelungire prin H.C.L.M.T. nr. 172/29.10.2010, Cluj-Napoca, Noiembrie 1999.

Subiectul acestei lucrări de cercetare propune analizarea potențialului de dezvoltare al orașului Turda și susține ideea că aici se poate discuta despre un centru polarizator. Cercetarea propriu-zisă analizează și propune trei direcții de dezvoltare ale orașului, considerate a fi cele mai relevante: *potențialul patrimonial-cultural*, *potențialul balneoclimateric* și *potențialul patrimonial-industrial*. Cercetarea a pornit de la ipoteza în care potențialul orașului a fost și este caracterizat de o evoluție continuă pe aceste trei direcții. Lucrarea a analizat teme precum tendințele și prioritățile de dezvoltare ale orașului, contextul istoric, contextul urbanistic, contextul economico-social, însă nu s-a urmărit doar o prezentare cronologică a etapelor de dezvoltare ale așezării, deoarece, pornind de la aceste date de analiză, s-a încercat găsirea unei formule în care viitoarele abordări strategice ale orașului se pot articula coerent, în jurul acestor direcții de dezvoltare analizate în lucrarea de cercetare. Dintre aspectele cunoscute și ipotezele specifice acestei tematici, pot fi menționate, pentru fiecare capitol în parte, următoarele: ideea de suprapunere a structurilor urbanistice ce creează diversitate culturală și un filon identitar specific, rolul economic și de agrement al patrimoniului de mediu ce influențează orașul în a deveni o extensie a centrului universitar Cluj-Napoca pe ramură balneoclimaterică și un important centru turistic și de agrement, și, ideea de fenomen industrial în interiorul și în afara limitelor orașului cu rol declanșator al polarizării împrejurimilor imediate. Aceste ipoteze specifice s-au concretizat în propuneri de urbanism, priorități de dezvoltare și concluzii și recomandări privind reorganizarea infrastructurii urbane care să lege aceste obiective prin trasee și circuite turistice tematice. Prin aceste analize, pe o scară mai largă, s-a urmărit evidențierea poziției orașului în teritoriu, legăturile existente și cele posibile ale așezării cu vecinătățile imediate și, de asemenea, beneficiile pe care le poate avea întreaga structură a orașului prin abordarea unei strategii de promovare culturală, de reabilitare a peisajului patrimonial-industrial și a celui balneoclimateric.

Importanța teoretică a subiectului tezei constă chiar în necesitatea stringentă de umplere a golului documentar cu privire la analiza urbanistică și arhitecturală a orașului Turda³, studiile mai vechi fiind și ele puține la număr. Importanța practică a subiectului constă în necesitatea unei analize ce implică actori din mai multe domenii de studiu (arhitectură, urbanism, economie și geografie urbană, arheologie, turism, etc.) pentru a concretiza baza unei strategii complexe de dezvoltare a orașului.

Actualitatea temei constă chiar în necesitatea elaborării unui asemenea studiu de analiză a orașului, deoarece, odată cu dezvoltarea relațiilor economice, culturale și turistice dintre așezări, orașele care avansează aleatoriu în dinamica urbanizării rămân în urmă în elaborarea strategiilor de dezvoltare⁴. Astfel, se poate ajunge la momentul în care orașul nu va mai putea contura o dezvoltare organizată a infrastructurii din cauza investițiilor aleatorii și a P.U.G.-ului neactualizat și acest fapt va îngreuna elaborarea unor strategii viitoare din punctul de vedere al corectării neconcordanțelor urbane. Rezultatul final s-a dorit a fi o lucrare de analiză și sinteză a demersurilor urbanistice elaborate pentru orașul Turda, prin cristalizarea și articularea strategiilor locale într-un plan strategic, coerent și complex.

Cele trei direcții de dezvoltare ale orașului analizate în lucrarea de față au fost prezentate din perspectivă istorică în partea de început a lucrării de cercetare, și, în continuare, au fost prezentate din perspectiva proiectelor în desfășurare cu privire la strategiile de revitalizare și

³ Unul dintre cele mai recente studii a fost realizat de S.C. Birou de arhitectură NUOVA CITTA S.R.L., *Studiu Reabilitare Centru Istoric Turda – relevee, propuneri* -, Contract de proiectare nr. 051-96, Cluj-Napoca, 1996. Prin acest studiu s-a analizat ansamblul urban central, studiul fiind valoros prin releveele clădirilor din frontul Pieței Republicii, prin soluțiile constructive și urbanistice de protejare a clădirilor, și prin propunerea unor măsuri tehnice de reabilitare a clădirilor, atât a părții de rezistență, cât și a elementelor decorative, specifice stilurilor arhitecturale.

⁴ Putem aminti aici situația P.U.G.-ului orașului Turda, din anul 1999, care este și în prezent neactualizat.

valorificare a potențialului orașului. Acestor analize li s-au adăugat o serie de subteme care au fost dezvoltate sub forma unor studii de caz și care au prezentat, fiecare, în mod particular, atractivitatea orașului, adică acel fir roșu pe baza căruia potențialul orașului pe cele trei direcții devine prioritar.

Înspre ce ipoteze ar trebui să fie canalizate strategiile de dezvoltare viitoare ca orașul Turda să se impună în zonă ca centru polarizator? Ce elemente trebuie discutate, referitor la gestionarea structurii urbane, când se dezbate previziuni pe termen lung? Ce domenii de activitate se dezvoltă azi în oraș? Cum poate fi recâștigată identitatea orașului? Acestea sunt întrebările care stau la baza definirii și dezvoltării temei lucrării de cercetare. Mă îndrept însă și spre o analiză complexă a oportunităților de dezvoltare pe cele trei direcții, concretizate în capitole separate în structura lucrării de cercetare și spre formularea unui model de abordare a orașului prin prisma potențialului său. O relaționare a celor trei poli de interes din teritoriu va duce la concentrarea resurselor de activitate înspre procesul de revitalizare a orașului. Analiza va fi structurată în continuare pe scări multiple de referință, cele care mă vor ajuta în exemplificarea studiilor de caz, scări spațio-temporale și tematice, determinate de prezența contrastelor urbanistice și arhitecturale din mediul urban.

Lucrarea de cercetare se structurează pe prezentarea a două tipuri de studii de caz. Prima parte a lucrării o constituie o analiză istorico-urbanistică pe trei posibile direcții de dezvoltare ale orașului: patrimonial-cultural, balneoclimateric și patrimonial-industrial. Aceste trei capitole constituie partea teoretică a lucrării, dar sunt prezentate sub forma unor studii de caz generalizate, fiind teme ce analizează întregului oraș, pe tot parcursul lui de evoluție. În cea de-a doua parte a acestei lucrări, sunt prezentate în mod specific, sub forma unor studii de caz, rezultatele analizei inițiale asupra urbanismului orașului și sunt prezentate sub forma unor posibile direcții și recomandări de dezvoltare ale localității. În aceste studii am identificat concret niște structuri urbane prin reabilitarea sau dezvoltarea cărora imaginea orașului s-ar îmbunătăți, aceasta ar deveni mai coerentă, mai accesibilă, mai prietenoasă.

Aspecte bibliografice și stadiul actual al cercetării

Partea de cercetare și documentare a lucrării este constituită din sursele bibliografice menționate în notele din subsolul paginilor, și a celor din *Bibliografie*. Informațiile analizate, din sursele bibliografice, au fost supuse unui proces de analiză științifică și au fost coroborate, acolo unde a fost cazul și unde au existat informații suficiente, cu hărți ale orașului, desene, cărți poștale vechi, imagini și fotografii, etc. Bibliografia, ca și structura lucrării de cercetare, conține lucrări în principal din trei mari domenii, însă am preferat o structurare clasică pe tipuri de lucrări și nu pe tematica fiecărui capitol.

Orașul Turda a fost deja subiectul principal a numeroase studii arheologice referitoare la așezarea romană de pe Dealul Cetății și la formațiunile romane din imediata vecinătate a localității. Bibliografia, referindu-se la cea restrânsă la formarea și dezvoltarea orașului roman, este bogată în studii istorice și este edificatoare din punct de vedere cartografic. Studiul materialelor arheologice ne-a oferit primele informații urbanistice cu privire la geneza orașului Turda. Cu toate că din perspectivă arheologică materialul istoric este prea puțin studiat, încă existând multe semne de întrebare legate de elementele urbane ce se găsesc sub clădirile din centrul orașului, materialul furnizat de arheologi este complex și bogat în informații și imagini sugestive pentru definirea temei acestei lucrări de cercetare. Printre lucrările și tratatele de arheologie analizate în bibliografie se regăsesc cu precădere cele ale domnului prof. em. dr. Mihai Bărbulescu⁵, acestea fiind și cele de unde s-au extras informațiile

⁵ Prof. Em. Dr. Mihai Bărbulescu, cercetător științific al Institutului de Istorie și Arheologie al Academiei Române în perioada 1970-1992 și autor a numeroase studii arheologice despre Castrul Legiunii a V-a Macedonica, Potaissa.

cele mai detaliate referitoare la simbolistica și importanța urbanistică a vestigiilor din perioada ocupației romane, cu trimiteri la aspecte socio-culturale, la aspecte urbanistice și de planificare urbană. Nu în ultimul rând, au fost studiate jurnalele și ghidurile turistice istorice⁶ care, alături de materialul furnizat de arheologi și istorici, și coroborat cu hărțile din diferite perioade istorice au înlesnit conturarea cadrului urbanistic și explicitarea particularităților ce privesc potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator.

În ceea ce privește izvoarele cartografice, cele mai reprezentative pentru subiectul acestei lucrări de cercetare rămân cele arheologice, însă au fost analizate și hărțile ridicării topografice Jozefine⁷, mai ales pentru acuratețea privind modul de atestare și reprezentare a așezării în teritoriul transilvănean. De asemenea, au fost analizate hărțile de sistematizare ale orașului, începând cu perioada dintre cel de-Al Doilea Război Mondial și până în prezent. În arhivele primăriei Municipiului Turda sunt păstrate o serie de studii istorice și urbanistice⁸, documente ce fac referire la evoluția centrului istoric al orașului. Odată cu prelungirea P.U.G.-ului⁹ s-a realizat un studiu de interpretare a evoluției centrului istoric din perspectivă istorico-urbanistică. Acest studiu este printre cele mai recente din bibliografia ce analizează evoluția orașului. În anul 2015 am participat, alături de îndrumătorul de doctorat, la realizarea unui studiu istorico-arhitectural al ansamblului urban central al orașului Turda, ansamblu ce datează din perioada secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea.¹⁰

În urma analizării bibliografiei anexate acestei lucrări de cercetare se poate constata că studiile recente de urbanism referitoare la oraș sunt puține, așadar, a fost necesară o analiză mai largă și extinsă asupra studiilor arheologice și monografice, pentru a discuta aspectele relevante privind evoluția istorică și urbanistică a orașului.

Din punctul de vedere al discutării potențialului patrimonial-industrial, bibliografia cuprinde studii istorice, studii de economie urbană, lucrări de cercetare cu tematică conexasă cu subiectul prezentei lucrări de cercetare. Pe lângă toate acestea, au fost studiate câteva legi reprezentative pentru analizarea peisajului industrial și înțelegerea etapelor în dezvoltarea acestui sector național. De asemenea, în lucrarea de cercetare am studiat proiectele de planificare urbană, monografiile orașului, și numeroasele strategii de dezvoltare ale orașului care au fost elaborate în ultima decadă.

Obiective și metode de cercetare

Lucrarea se adresează în primul rând specialiștilor în domeniul arhitecturii, urbanismului, etc., iar în al doilea rând lucrarea se adresează autorităților locale, regionale și naționale, deoarece aceștia sunt actorii competenți, care pot să intervină în mod direct prin propunerea și aplicarea măsurilor și strategiilor de îmbunătățire a dezvoltării orașului, beneficiarilor, actorilor urbani implicați în procesul de proiectare pe partea de arhitectură și urbanism, și, nu în ultimul rând, lucrarea este adresată publicului interesat de cunoaștere.

Cum putem cuantifica potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator? Principalul obiectiv al lucrării de cercetare a fost încercarea de cuantificare a potențialului orașului pe cele trei direcții de dezvoltare. Pentru a putea explicita obiectivele lucrării de cercetare, lucrarea a fost împărțită în patru capitole. Primele trei capitole sunt oarecum

⁶ Bibliografie, *Jurnale De Călătorie. Ghiduri Turistice*.

⁷ Harta iozefină a Marelui Principat al Transilvaniei, 1769 – 1773, disponibilă la adresa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Ridicarea_topografică_iozefină, accesat Decembrie 2022.

⁸ Bibliografie, *Studii Urbanistice. Studii Istorico-Arhtecturale. Studii Arheologice*.

⁹ S.C. EDITA S.R.L., *Planul Urbanistic General al Municipiului Turda*, Proiect Nr. 24/1995/1, aprobat conform H.C.L.M.T. nr. 160/16.12.1999., prelungire prin H.C.L.M.T. nr. 172/29.10.2010, Cluj-Napoca, Noiembrie 1999.

¹⁰ S.C. ARHIMET S.R.L., *Studiu istorico-arhitectural al ansamblului urban de secol XVIII-XIX din municipiul Turda*, în cadrul proiectului Măsură integrate pentru reabilitarea prudentă și revitalizarea economică a centrului istoric al municipiului Turda, Contract de proiectare nr. 2/2015, Turda, 2015.

independente unele de altele pentru că tratează ramuri foarte diferite: patrimoniu cultural, balneoclimatologie și patrimoniu industrial, însă toate trei tratează evoluția privind potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator. Ultimul capitol se ocupă cu tratarea studiilor de caz ca și concluzii ale lucrării de cercetare, tratate sub forma unor particularități privind potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator. Studiile de caz se concretizează în niște posibile direcții și strategii de dezvoltare ale orașului.

Metodele de cercetare au fost condiționate chiar de tematica lucrării de cercetare, fiind o teza despre arhitectură și urbanism au fost uzitate metode de cercetare specifice acestor domenii. Din punctul de vedere al tipologiei de cercetare întreprinsă pentru argumentarea ideilor, s-a realizat o cercetare calitativă, teoretică, a aspectelor urbane, a politicilor locale privind evoluția localității. Cercetarea a presupus o serie de analize legate de istoricul de dezvoltare urbană a localității, de interpretarea momentelor semnificative ale dezvoltării urbane, de posibilele legături teritoriale care pot avea o semnificație în structura urbană a orașului Turda. Metodele de cercetare care au fost folosite în argumentarea discursului științific sunt: observația directă a spațiului construit, analizarea materialelor fotografice, atât a celor mai vechi, cât și a celor mai recente, realizarea unor studii de caz ca și concluzii ale studiului, procesul de mapping și cel de întocmire a unor desene și planuri de urbanism; de asemenea, metoda principală de cercetare a fost cercetarea bibliografică, s-a încercat documentarea exhaustivă a surselor bibliografice primare și secundare existente pe subiectul propus, prin analizarea surselor din domeniul arhitecturii, urbanismului, istoriei, arheologiei, geografiei umane, analizarea celor economice și a celor legate în mod direct de istoria orașului Turda. De asemenea, în cercetarea de față, s-a ținut cont și de monografiile orașului, care fiind numeroase, oferă indicii importante cu privire la evoluția istorică a așezării și la potențialul acesteia de-a lungul timpului, articole din ziare locale, jurnale ale unor călători străini, etc. Cercetarea a presupus și studierea unor surse bibliografice de actualitate, studii care să lărgescă orizonturile de studiu și cunoaștere prin analizarea detaliată a unor studii de urbanism și prin investigarea studiilor arheologice.

Procesul de întocmire a unor planuri explicative pentru subiectul studiat a presupus realizarea unor observații personale ca și concluzii ale studiului de cercetare, pe suportul unor planuri existente. Pe aceste planuri am marcat posibilele trasee pietonale noi din centru orașului, clădirile reper ale patrimoniului industrial, pe o serie de hărți istorice am identificat posibilele locații ale unor nuclee mai vechi ale localității, etc, practic prin aceste hărți am încercat explicitarea prin desen a ideilor și concluziilor lucrării de cercetare. Studiul a fost completat cu informații bibliografice mai recente, dar în privința acestora a fost necesară o selectare și o limitare la aparițiile cele mai importante și care sunt relevante pentru subiectul discutat.

Contribuția științifică personală se bazează pe cercetarea mai detaliată a aspectelor privind potențialul orașului mai puțin studiate sau chiar prea puțin abordate de studiile și strategiile de dezvoltare anterioare, poate din cauza dificultății de a obține informații precise pentru formularea unor concluzii. S-a încercat parcurgerea sistematică a literaturii de specialitate, pentru a găsi răspunsuri la întrebările formulate prin această lucrare de cercetare. Partea majoritară ce presupune originalitate și noutate e legată de analiza istorică de dezvoltare a orașului pe cele trei direcții de dezvoltare propuse, și conturarea unor posibile direcții de dezvoltare ale orașului, ca rezultat al acestor analize. Rezultatele obținute prin realizarea acestei lucrări de cercetare pot fi utilizate atât de actorii administrației locale, regionale, naționale, cât și, pe viitor, de specialiștii implicați în procesul de proiectare de arhitectură și urbanism, în orașul Turda.

1. POTENȚIALUL PATRIMONIAL-CULTURAL

Turda este orașul în care istoria a început să se scrie și să se construiască încă din antichitate. Fiind amplasat pe un sit unic din punct de vedere geografic, orașul s-a născut de timpuriu, încă din perioada de ocupație romană, în primul rând datorită unor particularități geografice unice și a prezenței resurselor naturale în vecinătatea orașului, resurse care au favorizat dezvoltarea primelor nuclee proto-urbane. În perioada de ocupație romană așezarea civilă s-a definit din punct de vedere urbanistic într-un timp relativ scurt. Nucleele proto-urbane, cele incipient medievale ale orașului, s-au dezvoltat de-a lungul Pârâului Racilor, adăpostite de traseul sinuos al acestuia. Prin dezvoltarea și alipirea acestora s-a conturat, din punct de vedere urbanistic, amprenta centrului istoric, amprentă ce a reflectat dezvoltarea economică, politică și administrativă al fiecărui nucleu în parte, și a dictat direcțiile viitoare de dezvoltare urbană. Orașul medieval s-a extins în teritoriu prin alipirea nucleelor învecinate, cuprinzând în dezvoltarea sa și nucleul Turda Nouă, cel mai îndepărtat nucleu în raport cu centrul istoric, dar în același timp și cel mai apropiat de noua zonă de exploatare a minei de sare din evul mediu, arealul salifer Valea Sărată.

Potențialul patrimonial-cultural al orașului e primul subiect discutat în lucrarea de cercetare, prin prisma particularităților și a evoluției sale în timp, deoarece analizează elementele structurii urbane cu cea mai mare vizibilitate în centrul orașului. Practic, potențialul patrimonial-cultural al orașului Turda se concentrează cu precădere în centrul istoric al orașului și reunește un număr mare de obiective urbane și de arhitectură nevalorificate, concentrate în zona centrală, ce aparțin unor stiluri arhitecturale dintre cele mai cunoscute, ca: ruine ale stilurilor arhitecturii antice și medievale, elemente și clădiri în stilul baroc, secession, elemente ale stilurilor neorenescentist, eclectic, neo-românesc, etc. De asemenea, vor fi discutate, în egală măsură, și o serie de aspecte culturale și de identitate urbană locală, particularități ce au influențat potențialul orașului în diferite momente istorice prin evenimente culturale și care au ajutat la răspândirea culturii, subliniind astfel rolul orașului, acela de centru polarizator în ceea ce privește cultura și patrimoniul cultural.

Prin acest capitol s-a încercat analizarea aspectelor legate de atractivitatea orașului de-a lungul istoriei sale, atractivitate ce poate fi cuantificată prin arhitectura piețelor centrale, a cădirilor importante, a traseelor și legăturilor create în zona centrală a orașului. Practic s-a urmărit acel fir roșu, acele particularități arhitecturale și urbanistice care au dus la formarea așezării, și, mai mult, la impunerea ei ca centru polarizator zonal din perspectivă patrimonial-culturală.

Subiectul acestei părți din lucrarea de cercetare a presupus analizarea zonelor centrale și semicentrale ale orașului Turda, din punct de vedere istorico-urbanistic. Zona în care s-a dezvoltat așezarea istorică este străbătută de Pârâul Racilor și Pârâul Fânațelor și este mărginită de dealuri: la est de Dealul Viilor-Cetății, Dealul Zânelor și la vest de microdepresiunea băilor sărate. Castrul de legiune, situat pe platoul estic al orașului, castru ce a făcut parte din sistemul de apărare al Imperiului Roman în fața atacurilor barbare este monumentul istoric și arheologic cel mai important al orașului. Poziționarea castrului în cadrul orașului a fost foarte bună, platoul estic a fost locul cel mai potrivit pentru apărarea așezării și în special a drumului roman. Orașul roman s-a dezvoltat pe malul stâng al Râului Arieș, de la podul ce traversa Râul Arieș până înspre Valea Pordei și Dealul Zânelor. Orașul istoric s-a format pe o amprentă fusiformă de spații publice.

Orientarea orașului a fost dată de elementele naturale care definesc zona și de traseul Drumului Imperial Roman. Suprapunerea de straturi istorico-urbanistice a generat amprenta actuală a centrului istoric. În ceea ce privește elementele naturale, orașul întoarce spatele Pârâului Racilor, fiind orientat înspre spațiul public al pieței centrale. Până și punțile de

legătură cu zona centrală sunt majoritatea pietonale, de mică importanță din punct de vedere al traficului pietonal. Înlănțuirea de spații publice centrale se realizează după o formă atipică în plan, de amprentă fusiformă, alungită.

În structura urbană a orașului se întâlnesc elemente neomogene care indică o îmbinare a elementelor urbane cu cele rurale. De asemenea, în câteva situații aparte este evidentă o urbanizare incompletă a orașului prin existența unor căsuțe rurale ce rup continuitatea frontului centrului istoric. În prezent, piața centrală este formată dintr-o alăturare de case urbane și case rurale. Unicitatea orașului mai e dată și de elementele urbanistice ale imaginii medievale, formate prin înlănțuirea de fortificații, și mai târziu de biserici fortificate. Această ierarhie este concretizată într-o desfășurare a bisericilor fortificate de-a lungul Pârâului Racilor pe toată zona centrală și cea semicentrală. Într-un alt plan, în ierarhia spațială se regăsesc și pasaje pietonale ce străbat fronturile pieței centrale, în actuala Piață a Republicii, în special pasajele pietonale de legătură între strada Gheorghe Lazăr și Piața Republicii, piața urbană principală.

În ceea ce privește structura istorico-urbanistică a pieței, cele mai importante elemente care conturează la nivel vizual forma de fus a acesteia sunt cele două fronturi, cel estic și cel vestic, prin forma lor continuă și neîntreruptă. Din punct de vedere istoric și urbanistic, frontul estic a fost cel care s-a conturat primul, urmat de cel vestic. Forma de fus a pieței e dată de amplasarea bisericii romano-catolice în partea de nord a centrului istoric. Frontul estic s-a format ca un front mai compact. Frontul vestic este fragmentat de traseul sinuos al Pârâului Racilor și de incinta Bisericii Reformate din Turda Veche. Forma de fus a pieței a rezultat din formarea ierarhizată a fronturilor, din formarea ulterioară a frontului vestic, care s-a dezvoltat condiționat de poziția Bisericii Romano-Catolice. Aceste fronturi ale pieței s-a format prin înlănțuirea unor clădiri urbane de tipul celor construite în adâncimea parcelei, parcelele fiind înguste și lungi. Acest mod de ocupare specific rural a evoluat într-unul urban prin schimbarea tipologiei clădirilor din centrul orașului, prin construirea unor clădiri cu fațada la frontul pieței și cu o dimensiune mai mare rezultată în urma unificărilor de parcele. Potențialul urbanistic al orașului constă tocmai în forma s-a urbană și în clădirile reprezentative din zona centrală. În ceea ce privește particularitățile istorico-urbanistice, unele dintre clădirile amplasate central sugerează anumite trese și direcții care au influențat structura urbană. Pe frontul estic, cea mai reprezentativă clădire este clădirea pieței agro-alimentare. La nivel urbanistic, această clădire conturează un spațiu public și în același timp o fațadă către Piața Muzeului, această fațadă fiind și cea mai lungă din acest front.

Pe frontul vestic regăsim o altă particularitate, cea a curților interioare, cele mai multe dintre ele fiind orientate înspre Pârâul Racilor. Tot aici se găsesc cele mai multe punți pietonale ce realizează legătura cartierului învecinat cu zona centrală. Ambele fronturi au clădirile actuale formate din alipirea a două parcele rurale alăturate. Circulația auto se realizează în prezent prin Piața Republicii, pe frontul vestic, în urma pietonalizării frontului estic. S-a avut în vedere pietonalizarea întregului centru, însă dificultatea de a devia traficul a făcut imposibilă această intenție și cea de reîntoarcere la ideea urbană de piață centrală pietonală a orașului. Clădirile cu funcțiuni simbolice și de reprezentare sunt localizate pe frontul vestic al pieței. Aici putem menționa fortificația medievală a bisericii Reformat-Calvine, piața secesion de la sfârșitul secolului al XIX-lea, fortificația bisericii Romano-Catolice și mănăstirea bisericii Unitariene.

Valorificarea obiectivelor istorice și culturale ar putea activa și valoriza, atât în prezent cât și în viitor, potențialul patrimonial-cultural al orașului. Activitatea culturală, în prezent, este strâns legată de spațiile cu valoare patrimonială sau de cele care adăpostesc evenimente și proiecte culturale, din cadrul construit al orașului, majoritatea acestora situându-se în limita ansamblului central cu valoare ambientală: Teatrul Național Aureliu Manea și Biblioteca

Municipală Teodor Murășanu, Muzeul de Istorie, Grădina de vară, Centrul Rațiu pentru Democrație, Cinematograful Fox, Galeria de artă etc. Dintre cele adiacente acestei limite, sunt importante următoarele: Fabrica de Bere, Salina, Cinematograful Tineretului, situl arheologic al castrului Legiunii a V-a Macedonica, etc.

Activitatea culturală e afectată în primul rând de lipsa infrastructurii culturale ce constă în absența îndelungată a activității și prezenței casei de cultură din peisajul cultural al orașului, lipsa cel puțin a unui cinematograful activ și de întârzierea proceselor de reabilitare a clădirilor reprezentative cu potențial patrimonial-cultural: clădirea fostei judecătorești, grădina de vară sau cinematograful în aer liber, casa de cultură a orașului, clădire al cărei amplasament este foarte discutat și discutabil atât din punct de vedere urbanistic, cât și arhitectural. O altă particularitate a potențialului patrimonial-cultural al orașului este lipsa cinematografulor din viața culturală a orașului, în contextul în care în Turda au fost funcționale patru spații destinate proiecțiilor și azi nu mai există decât o zonă destinată proiecțiilor, amenajată în mina de sare. Lipsa unei case de cultură a dus la evoluția tristă a fostei case de cultură de pe strada Avram Iancu, care de-a lungul timpului s-a degradat, nefiind inițiate demersuri pentru reabilitarea și modernizarea ei. Poate unul dintre motivațiile care au stat la baza acestei întârzieri a modernizării clădirii a fost și proiectul noii case de cultură, ce a rămas nefinalizată și care este și ea într-un proces de degradare, dar cu speranța că aceasta va fi implicată într-un proiect de reabilitare și atunci va deveni polul cultural al orașului, al centrului istoric.

Potențialul cultural al orașului ar putea fi reactivat în strânsă legătură cu valorificarea potențialului patrimonial al acestuia. Încercarea de reactivare culturală a orașului pe fondul lipsei infrastructurii care să susțină și să vină în completarea acestui demers nu este pe deplin realizabilă. În orașele europene, și, în ultima perioadă de timp, și în cele din România, obiectivele arhitecturale și urbane ale centrelor istorice sunt strâns legate de activitatea culturală, mai degrabă existând o legătură fructuosă între activitatea culturală și fondul construit al centrelor istorice. Măsurile culturale, ca să aibă impact la nivelul orașului și la nivel teritorial, trebuie organizate în strânsă legătură cu potențialul patrimonial al orașului și cu particularitățile și potențialul patrimonial al acestuia. În Turda regăsim un număr mare de astfel de particularități de patrimoniu urban, care, dacă ar fi valorificate în strânsă legătură cu activitățile culturale care deja au un program propriu la nivel urban, orașul s-ar reafirma ca un important centru polarizator în plan cultural.

2. POTENȚIALUL BALNEOCLIMATERIC

În capitolul de față se urmărește analiza potențialului balneoclimateric al celor două areale salifere intravilane în legătură cu valorificarea minei de sare și a lacurilor sărate din cele două masive de sare. Aceste particularități vor fi discutate în contextul urbanistic al unor noi axe de dezvoltare pe filieră balneoclimaterică, pe direcția filonului de sare existent în Podișul Transilvaniei.

În ultimele decenii, orașul Turda a afișat o imagine predominant industrială. Acest lucru se reflectă negativ, în prezent, în arhitectura și structura orașului, în felul în care oamenii care tranzitează centrul și zona semicentrală percep vizual platformele industriale. Valorizarea, în timp, a resurselor naturale existente în vecinătatea orașului a dus la afirmarea unui centru polarizator prin dezvoltarea unor industrii legate de procesul de exploatare a sării. Pe lângă fenomenul industrial de exploatare a sării, putem aminti exploatarea miniere de piatră și aur din amonteale Râului Arieș. Aceste exploatare a resurselor din vecinătatea localității au început odată cu conturarea așezării incipient urbane romane, exploatare ce a dus la dezvoltarea

economică a localității într-un timp foarte scurt. Prezența sării ca resursă naturală și învecinarea cu Râul Arieș au trasat niște direcții clare de dezvoltare. Prezența sării a atras aici multe dintre popoarele învecinate, care fie au contribuit pozitiv, fie negativ la dezvoltarea așezării și au dus în final la decăderea economică a acesteia. Din punct de vedere economic, orașul s-a bazat pe continuitatea procesului de exploatare a sării, această activitate fiind cea care și-a lăsat amprenta în momentele istorice semnificative, în structura sa urbană.

Potențialul balneoclimateric al orașului Turda este legat de acea particularitate geografică care e, poate, cea mai puțin vizibilă în cadrul orașului dintre cele trei particularități discutate în lucrarea de cercetare, însă poate cea cu cel mai mare impact la nivelul economiei locale. Treptat, valorizarea potențialului balneoclimateric al minei de sare a revitalizat orașul, mai ales după anul 1989, când, din perspectivă economică, orașul a intrat într-un proces de declin pe ramura industrială. Această particularitate a potențialului orașului Turda ca centru polarizator este cea mai activă și importantă perspectivă economică, și există potențial în a revitaliza orașul din punct de vedere cultural și industrial, deoarece doar mina de sare din cele două parcuri balneare, care sunt doar parțial modernizate în prezent, aduce un aflus foarte mare de turiști, atât din județul Cluj, cât și din celelalte județe ale țării și generează interes și pentru turiștii din exteriorul țării.

Dezvoltarea orașului a fost favorizată de existența masivului de sare, de activitatea de exploatare a acestuia și de intensificarea comerțului pe drumurile sării. Drumurile sării au fost acele drumuri europene pe care s-a desfășurat procesul de valorizare a sării, pe porțiunea dintre locul de extracție și exploatare a sării din masive și până la locațiile unde s-a realizat comercializarea ei, fiind o denumire utilizată cu precădere în perioada evului mediu. Turda a făcut și ea parte din acest traseu de exploatare și comercializare a sării, fiind o așezare importantă în tot acest proces, deoarece la Turda a fost stabilită camera de sare, fiind orașul de reședință al Casei Cămării. Drumul sării pornea de la mina de sare din Turda pe uscat, și continua pe apă, pe Râul Mureș, transportul se realiza în egală măsură pe uscat și pe apă. Aceste trasee comerciale au favorizat și au intensificat activitatea minieră de exploatare a sării, această resursă fiind una foarte valoroasă și în același timp valorificată intens.

Prezența sării în oraș a antrenat majoritatea locuitorilor în procesul de exploatare și exploatarea au favorizat de timpuriu dezvoltarea ulterioară a interesului balneoclimateric. La începuturile sale, potențialul balneoclimateric al orașului s-a manifestat în rândurile locuitorilor, mai târziu s-a extins la nivelul județului, ca în prezent să devină de interes național și internațional. Arealele salifere din intravilanul orașului au creat interes pentru studiul științific al acestora, interes care s-a manifestat încă de la începutul secolului al XX-lea, dar mai intens în ultimii ani, la nivel național. Aspectul pozitiv care a influențat interesul științific pentru aceste areale s-a datorat încadrării sitului Sărăturile Ocna Veche ca areal Natura 2000, fapt ce a venit cu o serie de schimbări benefice în administrarea și promovarea domeniului balneoclimateric. Imaginea orașului este, în prezent, una balneară, la această imagine contribuind foarte mult proiectul de renovare a minei de sare, și proiectele propuse pentru revitalizarea și conservarea arealelor salifere.

Din punct de vedere geografic, chiar particularitățile naturale specifice celor două areale salifere au dus la evoluția orașului în stațiune balneoclimaterică. Situarea arealelor la limita dintre intravilan și extravilan, cu unele zone salifere alipite chiar limitei intravilanului, au făcut ca aceste zone să se păstreze natural, cu intervenții antropice minime. Presiunea imobiliară nu a ajuns, în timp, să afecteze aceste areale, dar, în același timp, nefiind interes crescut pentru aceste zone din perspectiva dezvoltărilor imobiliare, au evoluat din punct de vedere antropic într-un ritm foarte lent. Accesibilitatea la nivelul legăturilor cu orașul și cu celelalte repere de arhitectură din centrul istoric nu a fost exploatată și nici pusă în valoare. Practic, există o singură legătură de acces direct a centrului orașului cu parcurile

balneoclimaterice. Accesibilitatea în zonă a rămas nedezvoltată, deoarece partea de nord-est a orașului nu prezintă legături cu alte orașe la nivel teritorial, nici nu se învecinează imediat cu localități importante, dar, aceste două zone naturale au potențialul de a se prezerva sub forma unor enclave naturale, foarte apropiate de centrul istoric al orașului, de care le desparte o distanță foarte mică, de aproximativ 1 km. Aceste particularități economice și geografice ale arealelor salifere în cadrul orașului și, la nivel mai extins, în Transilvania, au dus, în timp, la dezvoltarea așezării ca stațiune balneoclimaterică, aceasta devenind un reper important pe harta locurilor cu potențial balneoclimateric în proces de valorificare în România.

Stațiunea balneoclimaterică din Turda este una dintre cele mai întinse și importante stațiuni balneare din județul Cluj, datorită faptului că aceasta se găsește în intravilanul unui oraș, deci beneficiază de expunere și de întreg potențialul pe care îl deține acesta. Potențialul balneoclimateric al stațiunii de la Turda a fost recunoscut în istoria orașului dintr-o perioadă foarte timpurie, primele amenajări în scopul valorificării factorilor de cură fiind realizate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Stațiunea balneoclimaterică a fost reabilitată și modernizată semnificativ la începutul secolului al XX-lea. De la data ultimei modernizări semnificative, de la începutul secolului al XX-lea, până în a doua jumătate a secolului al XX-lea s-a încercat îmbunătățirea accesibilității către arealele salifere prin planificarea unui nou drum de acces auto și pietonal propus prin schița de sistematizare a orașului Turda din anul 1965. Treptat, stațiunea balneoclimaterică a orașului a câștigat în importanță la nivel județean și național, punctul culminant constând în realizarea proiectului de reamenajare a minei de sare și de promovare a acesteia în scop turistic. Această ultimă măsură de reamenajare a minei a atras foarte mulți turiști într-un timp relativ scurt, și astfel au fost continuate unele proiecte de valorizare a siturilor salifere din vecinătate, al căror potențial este recunoscut la nivel național, dar, în prezent, este prea puțin accesibil și nevalorificat din punct de vedere științific și turistic.

Potențialul celor două parcuri balneoclimaterice implică valorificarea anumitor particularități ale arealelor salifere, ce sunt susținute de interesul turistic asupra zonelor studiate, de situarea acestora în intravilanul orașului foarte aproape de ansamblul urban central cu valoare ambientală, unde se regăsesc majoritatea edificiilor cu valoare arhitecturală. Siturile salifere au evoluat pozitiv în ceea ce privește potențialul balneoclimateric, în prezent potențialul acestora fiind recunoscut la nivel național, fapt atestat și susținut de dorința autorităților de a investi în aceste zone prin implementarea unor proiecte de dezvoltare a stațiunilor sectorului balnear. Nu în ultimul rând, potențialul acestor două situri este amplificat și de presiunea pe care o exercită turismul intens generat de reabilitarea minei de sare, proiect ce a produs în ultimii 10 ani o activitate turistică intensă în cadrul orașului, activitate ce a dus la dezvoltarea unei întregi rețele legate de atractivitatea acestor zone naturale. În final, turismul susținut al minei de sare a orașului, este foarte posibil că va duce, așa cum s-a întâmplat deja de nenumărate ori în istorie, la dezvoltarea și a altor ramuri turistice și economice și, posibil, la punerea în valoare a unora dintre numeroasele situri naturale și antropice din intravilanul orașului și din vecinătățile imediate.

3. POTENȚIALUL PATRIMONIAL-INDUSTRIAL

Capitolul potențialul patrimonial-industrial vizează identificarea și examinarea peisajelor industriale ale orașului Turda din perspectivă cronologică, fiind discutate etapele dezvoltării industriilor locale și impactul acestor structuri asupra dezvoltării urbanistice a orașului și a dinamicii urbanizării. Acest capitol nu se vrea a fi doar un studiu din perspectivă istorică a evoluției sectorului industrial din Turda; se propune o examinare nu doar din perspectivă

istorică și contextuală a implicațiilor urbanistice ale sectorului industrial în dezvoltarea economică și urbană a orașului. Examinarea începe cu identificarea primelor structuri organizatorice meșteșugărești din evul mediu timpuriu care au avut ca impact dezvoltarea urbană a orașului; se urmărește evoluția istorică a acestora până la apogeul industrial de la începutul secolului al XX-lea, de dinaintea Primului Război Mondial, refacerea sectorului industrial după război și punctul culminant al acestuia din perioada interbelică, industrializarea socialistă impusă de stat și alte forme noi ce le iau vechile structuri industriale în prezent.

Prin studiul de față s-a urmărit analizarea contextului urban al structurilor industriale reper din imaginea urbană a orașului, prin examinarea clădirilor și siturilor industriale cu potențial de valorificare urbană. Concluziile acestui capitol din lucrarea de cercetare prezintă cronologic structurile și clădirile patrimoniului industrial din centrul istoric și din pericentrul acestuia, cele considerate repere ale patrimoniului industrial turdean în memoria comunității locale. Aceste situri au fost analizate din punct de vedere urbanistic, în contextul legăturilor care pot fi create în perimetrul orașului pentru valorificarea maximă a potențialului acestora. De asemenea, au fost analizate strategiile economice, politice și urbanistice care au vizat sectorul industrial, accentul fiind pus pe discutarea acelor decizii strategice care au dus la dezvoltarea structurilor industriale în cadrul orașului, dar nu numai, urmărindu-se și prezentarea deciziilor politice care au înfrânat acest proces de dezvoltare.

Documentarea pentru identificarea siturilor industriale devenite repere în arhitectura orașului s-a realizat prin cercetare de teren și prelucrarea datelor și observațiilor coroborate cu materialele monografice și de istorie locală, cu cele de urbanism și de arhitectură.

Etapela dezvoltării industriale au fost subordonate contextului istoric și, în repetate rânduri, deciziilor politice legate de exploatarea a resurselor naturale din arealul orașului.

În antichitate, așezarea civilă s-a dezvoltat datorită interesului crescut al locuitorilor față de exploatarea resurselor naturale ale zonelor învecinate Potaissei și datorită politicii de expansiune teritorială a Imperiului Roman. Ocupația romană în Dacia s-a petrecut într-o perioadă scurtă de timp, Dacia fiind printre ultimele teritorii anexate imperiului și printre primele care au stat în calea popoarelor migratoare. Datorită interesului crescut al popoarelor migratoare din estul Europei față de resursele și poziția geografică a Daciei, începutul perioadei medievale a fost unul frământat din perspectiva dezvoltării așezării. În evul mediu, statutul de oraș târg al așezării a dezvoltat așezarea din punctul de vedere economic și al exploatarea resurselor, însă la nivel urbanistic dezvoltarea orașului a fost lentă. Economia locală din evul mediu a fost mai degrabă motorul dezvoltării pe plan social, și prea puțin pe plan urbanistic și de arhitectură. Dezvoltarea orașului în această perioadă s-a realizat din inițiativa unor oameni privați și din inițiativa unor politici ale regalității maghiare de a dezvolta așezarea și împrejurimile acesteia. Dezvoltarea orașului la nivel urban s-a evidențiat în perioada de început a capitalismului, atunci dezvoltarea urbană a fost un proces natural, rezultat al economiei și a începutului industrializării, aspecte ce au produs schimbări și în urbanistica orașului. Aceasta a fost perioada în care orașul a devenit prosper pe toate planurile. Ulterior, în perioada regimului comunist, dezvoltarea internă a orașului a fost planificată și controlată prin politicile de stat. S-a organizat o dezvoltare forțată și segregată din punct de vedere funcțional și acest aspect se relevă atât în arhitectura orașului Turda, cât și în arhitectura și urbanismul altor orașe cu caracter puternic industrial. În prezent, accentul se pune pe dezvoltarea serviciilor și pe transformarea acestuia într-un pol de atracție turistică. Astfel, se încearcă și o revitalizare a principalei platforme industriale, prin avizarea unor noi proiecte de unități industriale și de servicii inițiate de persoane juridice, pe siturile fostelor unități industriale.

Orașul a general interes în toate perioadele istorice, la Turda unele meșteșuguri și industrii rămânând constante de-a lungul acestor perioade istorice, cum sunt acele activități de exploatare a sării, exploatarea pietrei, olăritul, etc. Evoluția, în timp, a potențialului patrimonial-industrial a dus la existența în cadrul construit al orașului atât a unor situri foarte extinse, a acelor platforme industriale care s-au dezvoltat la sfârșitul secolului al XIX-lea și pe tot parcursul secolului al XX-lea, cât și a acelor edificii ce se regăsesc amplasate individual în cadrul construit al centrului istoric și semicentral acestuia. Aceste edificii ce aparțin perioadei de timp dintre secolele al XVIII-lea și secolul al XX-lea constituie atât edificii proto-industriale, cât și edificii industriale. Aceste particularități în evoluția patrimoniului industrial contribuie la imaginea industrializată a orașului și la potențialul patrimonial-industrial al acestuia.

Patrimoniul industrial și cel edilitar al orașului s-au dezvoltat în strânsă legătură cu evoluția în timp a condițiilor economice. În bazinul inferior al Râului Arieș, orașul Turda a fost localitatea care a reușit să monopolizeze dezvoltarea industrială, cu precădere în secolul al XIX-lea și al XX-lea, secole ce au transformat imaginea construită a orașului, caracterul social al acestuia fiind influențat de industriile dezvoltate aici.

Potențialul industrial al orașului s-a reflectat în aproape toate strategiile de dezvoltare și cele de echipare edilitară. Dintre acele strategii de echipare edilitară, singurul aspect ce a fost fără succes a fost proiectul de construire a unei linii de cale ferată, dar până și acest proiect a fost unul pentru care s-au întreprins demersuri de realizare, dar care în final nu a fost susținut din cauza unor interese private, ce au afectat potențialul de dezvoltare al orașului ca centru polarizator pe filieră industrială. Cu toate acestea, la Turda s-a conturat un centru industrial diversificat, ce a beneficiat de relația de vecinătate cu Câmpia Turzii, un alt centru monoindustrial important în bazinul inferior al Râului Arieș.

Concepțiile de dezvoltare industrială ale schiței de sistematizare a orașului au presupus și extinderea rețelei rutiere, tot în scopul afirmării unui pol industrial, și a unui balneoclimateric. Acestea au fost concepțiile de planificare urbană din perioada comunistă, concepții ce au susținut dezvoltarea orașelor de talia Turzii, a celor al căror potențial pe aceste direcții, cea industrială și cea balneoclimaterică, era recunoscut de cei mai mulți specialiști în aceste domenii. Așadar, putem deduce că potențialul industrial al orașului s-a reflectat în strategiile de dezvoltare ale orașului, aceste decizii strategice fiind principalele surse bibliografice analizate în capitolul dezvoltat mai sus. Prin compararea strategiilor studiate cu cele ce s-au propus în ultimii 10 ani putem concluziona că evoluția potențialului de dezvoltare al orașului în ceea ce privește sectorul industrial nu a fost constantă, a fost mai degrabă rezultatul condițiilor economice ce s-au tradus și în proiectele de dezvoltare a industriilor și a siturilor industriale. Singura influență constantă în acest sector, în orașul Turda, a fost activitatea continuă de exploatare a minei de sare, activitate ce, într-o oarecare măsură, se continuă și astăzi, doar că în prezent aceasta s-a transformat într-una cu potențial turistic și balneoclimateric.

4. DESPRE POTENȚIAL ȘI POSIBILE STRATEGII DE DEZVOLTARE

Capitolul de față urmărește să expună câteva posibile strategii de dezvoltare a structurii urbane și pietonale a orașului, ca și concluzii la capitolele prezentate mai sus. Analizarea și expunerea unor posibile strategii de dezvoltare urbană susține argumentele legate de potențialul orașului ca centru polarizator, discutat în cele trei capitole anterioare. De asemenea, se urmărește discutarea unor posibile strategii prin prisma propunerii unor noi trasee pietonale, rememorarea unora dintre cele

care au dispărut din planul oraşului și revitalizarea celor existente. Aceste propuneri vor fi discutate, în continuare, sub forma unor concluzii ale capitolelor prezentate mai sus, concluzii ce se doresc a se constitui într-o serie de măsuri arhitectural-urbanistice de reactivare și reintegrare a unor spații publice sau a unor clădiri reper, în rețeaua urbană pietonală.

În urbanismul contemporan, necesitatea unor astfel de trasee cu diverse tematici care să lege, la nivelul structurii urbane, obiectele de patrimoniu într-un mod coerent, care să invite pietonul și turistul la parcurgerea și vizitarea obiectivelor, se face simțită, mai ales în ultima perioadă de timp, în imaginea de ansamblu a orașelor post-industriale. În ultimii ani, orașul Turda a fost uzitat și înțeles asemenea unui mare nod de circulație, fiind o localitate de trecere și de legătură pentru traficul rutier al Transilvaniei. Cei mai mulți dintre cei care parcurg în prezent orașul nu se opresc aici cu scopul de a parcurge și a vizita zona centrală, în majoritatea cazurilor zona centrală fiind traversată doar cu mașina. Nu există în acest fel un contact direct, pietonal, cu spațiul construit. Așadar, traseele și circuitele turistice tematice care vor fi propuse în continuare urmăresc discutarea unor noi trasee ce pot să pună în valoare patrimoniul istorico-arhitectural prin spații de promenadă, perspective noi asupra obiectivelor turistice din zona centrală, acordarea unei importanțe mai mari curților interioare și gangurilor de acces de-a lungul Pieței Republicii, a elementelor naturale ce bordează zona centrală ca Pârâul Racilor și Râul Arieș, și a legăturilor pe care acestea le pot dezvolta cu celelalte cartiere situate semicentral.

Cele mai multe dintre reperele urbane și de arhitectură se regăsesc în zona ansamblului urban central și în zona semicentrală, în Piața Republicii și Piața 1 Decembrie 1918, acestea fiind spațiile publice principale ce sunt parte din acest ansamblu cu valoare ambientală; în celelalte două piețe, Piața Basarabiei la nord-vest și Piața Romană la sud-vest se mai regăsesc câteva dintre reperele de arhitectură.

Orașele din Transilvania s-au confruntat, după lunga perioadă a regimului politic comunist, cu o diminuare a spațiilor publice pietonale și a celor destinate coeziunii sociale; în ultimul deceniu s-a pus tot mai mult accentul pe revitalizarea acestor spații și pe crearea unor noi, după modelul orașelor din Europa Centrală și de Vest.¹¹ Astfel, s-a început un demers de valorificare a elementelor de identitate la nivelul structurii urbane, prin crearea de spații publice care nu doar rezolvă o problemă sau o dorință a pietonilor, ci redescoperă și oferă din nou, orașului, anumite trasee și axe istorice, rememorează locuri simbolice. Aceste tipuri de proiecte au început să fie cuprinse și prezentate în strategiile de dezvoltare ale orașelor. În contextul actual al globalizării, context care afectează profund structura socială a multor orașe, se pune tot mai mult accentul pe strategii care vizează recuperarea elementelor identitare, a scării locului, a spațiilor pedestre, fiind valorificată diversitatea spațiilor urbane.

Diversitatea culturală, economică și socială influențează percepția asupra imaginii unui oraș. Modul în care se manifestă această diversitate este elementul care accentuează creativitatea în mediul urban. Fiecare dintre noi, ca utilizatori ai spațiului public, ne formăm imagini predefinite asupra orașelor pe care le cunoaștem și, în funcție de cât de subiectiv sau de obiectiv facem acest lucru, putem avea o imagine mai bine definită legată de potențialul unui oraș. Impresiile noastre despre orașele pe care le cunoaștem sunt influențate de caracterul acestuia, de potențialul pe care un oraș îl are într-o anumită direcție de dezvoltare, de preconcepțiile pe care le perpetuăm despre orașe, etc.¹² Toate acestea se reflectă și în urbanismul orașului Turda. Deși au mai rămas puține unități industriale în oraș, Turda e privită, în continuare, tot ca acel important centru industrial foarte activ și poluat din perioada regimului comunist. Mai recent, imaginea orașului s-a îmbunătățit datorită afirmării minei de sare ca destinație turistică principală a orașului. Însă, ceea ce formează substratul istoric și social al orașului, adică tot ansamblul de elemente arhitectural-arheologice, rămâne încă la

¹¹ Printre primele proiecte de acest fel din Transilvania se numără proiectele de reamenajare ale zonei centrale din Dej, Piața Unirii din Cluj și Piața Unirii din Brașov.

¹² Gert Jan Hospers, „Creative Cities in Europe, Urban Competitiveness in the Knowledge Economy”, *Intereconomics*, Septembrie/Octombrie 2003, pp. 264-265. (traducerea autorului).

un nivel prea puțin valorificat și necunoscut publicului larg. De aceea, o analiză detaliată a potențialului pietonal din zona centrală și din zonele semicentrale poate constitui baza unor strategii viitoare, ce vizează relaționarea elementelor arhitectural-urbane, în sensul facilitării unor parcursurii pietonale coerente, cu scopul îmbunătățirii percepției generale asupra imaginii orașului.

Ansamblul urban central din Turda este înscris pe Lista Monumentelor Istorice la poziția 1301¹³. Limitele ansamblului urban cu valoare ambientală totalizează o suprafață de 27 ha, în interiorul căreia există 7 clădiri monumente istorice situate în vecinătatea principalelor piețe ale centrului istoric. Zona centrală este caracterizată de un spațiu urban specific, Piața Republicii, care are o formă lenticulară în plan, iar piețele și scuarurile adiacente acesteia sunt spații urbane de tip nișă. Prin forma sa, centrul orașului Turda a fost și este un centru urban activ, în care au funcționat încă din perioada medievală târguri bazate pe schimburi comerciale, piețe cu profil specific, etc. În prezent, zona frontului estic a devenit pietonalizată, piața devenind un pol de coeziune socială, de manifestare a unor festivaluri, loc al desfășurării târgurilor specializate.

Primul dintre cele două fronturi ale Pieței Republicii care s-a constituit din punct de vedere urbanistic a fost frontul estic¹⁴. Pe toată suprafața centrului istoric parcelele au avut o formă alungită, cu un front îngust la stradă, proporție specifică urbanismului medieval din Transilvania. Disponibilitatea edificiilor în plan a fost în forma literei *L*, cu latura scurtă dispusă la stradă și cu cea lungă dispusă înspre interiorul parcelei, alipită limitelor de proprietate ale parcelelor învecinate. Transformările urbane ale fronturilor pieței au început la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, odată cu alipirea mai multor parcele și schimbarea modului de ocupare al terenului construit din punct de vedere urbanistic. Disponibilitatea clădirilor în plan în formă de bară, în forma literei *L* sau *U* a determinat apariția curților interioare și a gangurilor de acces înspre acestea.¹⁵ Aceste transformări urbane caracterizează arhitectura frontului estic, front în care s-au format pasajele pietonale; aceste transformări ale structurii urbane, lungimea mare a frontului și inexistența unor străpungeri pietonale pe direcția est-vest sunt cele care au determinat, într-o oarecare măsură, apariția pasajelor pietonale în structura urbană. Frontul estic este format din două mari insule, separate pe direcția est-vest de strada Șterca Șuluțiu, astfel că pasajele pietonale au fost cele care au legat anumite zone de interes din Piața Republicii cu strada Axente Sever.

Pasajele pietonale analizate în continuare, în acest subcapitol, reprezintă zone pedestre potențiale, prin care se poate realiza accesul în Piața Republicii prin crearea unor scurtături între piață și străzile adiacente acesteia. O parte dintre aceste trasee au existat și au fost folosite pe toată lungimea lor, fiind niște scurtături mai intens folosite la începutul secolului al XX-lea, altele s-au format doar parțial, fiind întrerupte la unul dintre capete. În prezent, aceste trasee au potențialul de a fi extinse. Unele dintre ele au fost analizate și propuse ca noi pasaje în scopul revitalizării curților interioare sau în scopul valorificării unor perspective noi asupra unor monumente istorice din ansamblul urban central, pentru că beneficiază de potențialul unor perspective valoroase de arhitectură. Prin studiul de față se va realiza în continuare o analiză detaliată a acestor trasee pietonale, denumite *pasaje pietonale*, deoarece pornesc din zona pietonală centrală a Pieței Republicii și presupun trecerea printr-un gang pietonal în unele situații, în altele printr-un gang pietonal și auto. O parte dintre aceste pasaje trec doar prin curți private, altele pornesc dintr-o curte publică și deșeură printr-o stradă înfundată în aparență. Toate străbat cel puțin o curte din frontul estic al Pieței Republicii. Aceste trasee

¹³ Cod L.M.I.: CJ-II-S-B-07797.

¹⁴ Fronturile str. Republicii, nr. 1-52, realizate între secolele al XV-lea și al XX-lea, validate ca monument istoric și de arhitectură de către C.N.M.A.S.I. cu nr. cod 13B549.

¹⁵ Virgil Pop, *Studiu istoric centru Turda*, Contract FAU-UTCN nr. 1/2006, Beneficiar: Primăria Turda, Turda, 2006.

sunt în general ordonate, pentru unele dintre ele au fost analizate mai multe direcții și ieșiri posibile în străzile învecinate.

Aceste pasaje pietonale, atât cele nou propuse cât și cele existente, vor fi prezentate în ordine, începând din nordul insulei estice până înspre partea de sud a acesteia. Pasajele pietonale discutate constituie niște particularități urbane ale orașului Turda și constituie o caracteristică specifică a frontului estic al Pieței Republicii. Acestea au rezultat datorită formei foarte compacte și închegate a acestui front continuu, a lungimii mari și a necesității unor scurtături de tipul celor din piața agro-alimentară care să străbată frontul pe direcția est-vest. Singura traversare clară, atât auto cât și pietonală a frontului estic, pe direcție transversală, este strada Șterca Șuluțiu.

Motivațiile ce țin de arhitectură și urbanism, în baza cărora vor fi propuse câteva pasaje noi, vor fi detaliate în continuare, fiecare situație fiind analizată în mod distinct. Potențialul acestor scurtături este dat de conectarea unor obiective și atracții din zona centrală, și, nu în ultimul rând, cu scopul de a educa pietonul în a descoperi și a beneficia de perspective noi asupra unor zone inaccesibile sau doar parțial accesibile din zona centrală. Străzile în care pasajele ar putea beneficia de o a doua ieșire sunt următoarele: strada Castanilor, strada Axente Sever și strada Gheorghe Lazăr, străzile adiacente insulelor estice ale centrului istoric. Aceste străzi sunt mult mai puțin utilizate din punct de vedere pietonal decât Piața Republicii. Toate acestea se datorează accesibilității îngreunată în zona centrală, din cauza inexistenței unei trame stradale suficient de extinsă pentru a acoperi traficul actual în aceste zone. Mai mult, străzile adiacente sunt folosite ca zone de parcare, deci într-un mod necorespunzător unei extinderi pietonale înspre acestea. Din cauza lipsei de spațiu pietonal, fronturile acestor străzi nu s-au dezvoltat în concordanță cu activitățile pietonale, a celor economice, a celor de prestări servicii sau a celor culturale. Deci, un rol polarizator în acest sens l-ar putea avea noile trasee pietonale publice, care au potențialul de a oferi o structura adecvată pentru desfășurarea unor astfel de activități.

Prin acest capitol se propun măsuri de reintegrare a acestor pasaje pietonale potențiale în structura pietonală a orașului și crearea unora noi acolo unde structura urbană o permite, accentul fiind pus în primul rând pe reabilitarea curților interioare, înlăturarea clădirilor parazitare, redeschiderea gangurilor pietonale acolo unde acestea au fost anulate prin construcții temporare și porți. Astfel, aceste trasee pietonale ar putea fi reintegrate în circuitul spațiilor publice prin deschiderea acceselor prin gangurile frontului vestic al insulei, pe frontul vestic astfel de spații pietonale sunt deja, în câteva cazuri, deschise și accesibile pietonului. Unele trasee pietonale sunt sufocate de clădiri parazitare și anexe improvizate care ar putea fi înlăturate fără eforturi prea mari, și ar putea să creeze și să deschidă noi spații cu valențe urbane. Desigur, aici analizăm o rețea pedestră la scară mică, la scara centrului istoric; de aceea, e important să se acorde importanță tratării atât a zonelor private ale curților interioare, cât și menținerii locuirii în zona centrală. Faptul că încă mai există locuire în curțile interioare din zona centrală constituie un avantaj important deoarece multe orașe au decăzut în monotonia muzeificării zonelor centrale istorice. Prin menținerea locuirii în zona centrală spațiile publice vor fi animate de evenimentele care se organizează acolo; în acest fel poate fi susținută o viață social-urbană diversificată.

Pe de altă parte, parcul arheologic al orașului cuprinde acele zone cu potențial cultural-arheologic care au făcut obiectul descoperirilor și studierii lor în cadrul campaniilor arheologice, acestea fiind zonele de pe Dealul Cetății, cu precădere în partea de sud-vest a orașului, de o parte și de alta a Râului Arieș. O suprafață extinsă cu potențial arheologic a rămas în continuare nedescoperită și nestudiată, deoarece peste zonele arheologice s-au suprapus celelalte etape istorice ce au dus la formarea centrului istoric și a zonelor semicentrale. Pe harta Repertoriului Arheologic Național, în orașul Turda și împrejurimi, se regăsesc marcate pe hartă și descrise un număr mare de

locații ale patrimoniului arheologic, descoperirile zonei patrimonial-arheologice sunt mai numeroase în partea de vest a orașului. Pentru aceste locații s-a efectuat o încadrare într-o anumită perioadă istorică și într-o anumită cultură, dar zonele cu potențial arheologic din perimetrul orașului sunt mult mai numeroase. În prezervarea acestora, un rol important l-a avut în ultimele decenii Muzeul de Istorie din Turda. Descoperirile arheologice din jurul perimetrului construit al orașului s-au efectuat de-a lungul timpului prin organizarea de campanii arheologice, dar o mare parte dintre aceste locații s-au descoperit și în mod accidental, odată cu efectuarea unor lucrări edilitare în zona centrală a orașului și din zonele semicentrale.

Pe harta României, Turda a fost unul dintre puținele orașe care a avut un Lapidarium exterior, amenajat în Piața Muzeului. Practic întreaga piață a fost destinată acestuia, însă, piesele lapidariului au fost mutate în incinta Muzeului de Istorie pentru a putea fi protejate și conservate. Aceste piese expuse în piață aparțineau siturilor arheologice din împrejurimile orașului. Foarte puține orașe din țară mai dețin, în prezent, un lapidariu exterior, public, patrimoniul arheologic fiind insuficient valorificat la nivel național. Turismul arheologic este un turism cu potențial în România, obiectele și siturile de patrimoniu arheologic fiind unele dintre cele mai puțin valorificate din punct de vedere turistic. Situl Castrului Legiunii a V-a Macedonica este situl arheologic cel mai important al orașului. Traseele culturale arheologice din arealul orașului Turda sunt deja în curs de valorificare prin restaurarea și valorificarea Castrului Legiunii a V-a Macedonica ce va determina introducerea acestuia în circuitul turistic național și internațional.¹⁶

Integrarea în circuitul turistic a diverselor zone cu potențial arheologic din teritoriul județului Cluj va duce la dezvoltarea rețelei de trasee culturale-arheologice. Rolul traseelor culturale-arheologice din arealul Dealului Cetății și a castrului roman este acela de a reactiva acest traseu omis de circuitul turistic din prezent, valorificarea monumentelor istorico-arheologice poate fi realizată prin strategii de revalorizare a locurilor simbolice ale orașului, a acelor nuclee culturale, polarizatoare. Proiectul de restaurare și valorificare a castrului va asigura punerea în valoare a sitului castrului și revitalizarea infrastructurii adiacente acestuia. Acest proiect are potențialul de a antrena anumite instituții de învățământ superior în încercările administrației naționale și locale de a prezerva situl în vederea continuării activităților de cercetare arheologică. În prezent și în trecutul apropiat, s-a încercat ca, prin activități didactice și conferințe, mediul universitar să fie îndreptat și către orașul Turda, oraș ce a fost cândva un important centru cultural al Transilvaniei. Practic potențialul orașului de a atrage și de a implica instituțiile de învățământ superior sunt legate de aceste două parcuri tematice: parcul arheologic și parcul balneoclimateric.

Valorizarea acestor parcuri naturale, printre care cele două parcuri balneoclimaterice, ar conduce la valorificarea potențialului turistic al orașului, iar prin amenajarea celor două areale salifere s-ar completa oferta de circuite de turism și de agrement în cadrul orașului. Valorizarea parcurilor ar reprezenta o importantă sursă de venit pentru oraș, deoarece sunt strâns legate de activitatea salinei și de activitatea intensă de vizitare a acesteia și ar duce, în timp, la crearea unui brand al orașului, acela de stațiune balneoclimaterică. Aceste parcuri fac deja parte din brandul orașului, brand inițiat și susținut de activitatea minei de sare, dar orașul Turda are potențialul de a reveni pe harta stațiilor balneoclimaterice prin amenajarea peisageră a acestor parcuri naturale.

Turda beneficiază de două areale cu potențial balneoclimateric chiar în intravilanul orașului, dar aceste zone au potențialul de a fi extinse și completate cu unele zone din extravilan, care îndeplinesc caracteristici naturale asemănătoare. Turismul balneoclimateric se situează, din perspectivă istorică, între primele forme de manifestare turistică fiind printre cele mai vechi tipuri de turism, așadar, încurajarea proiectelor de amenajare a parcurilor balneoclimaterice ar încuraja

¹⁶ H.C.L. nr 241/27.10.2016, *Restaurarea, punerea în valoare și introducerea în circuitul turistic a castrului legiunii V Macedonica, Potaissa-Turda*, beneficiar: Primăria Municipiului Turda, Turda, 2016.

manifestarea acestui tip de turism. În cadrul orașului Turda, acest tip de turism are potențialul de a fi exploatat alături de alte tipuri de turism, printre care și cel cultural și educațional.¹⁷ Mina de sare este cea care în prezent conturează brandul orașului “*Turda. Descoperă orașul salinei*”¹⁸, orașul fiind asociat cu prezența activă a minei de sare.

Pe de altă parte, imaginea orașului nu poate fi dezlipită de prezența puternică a structurilor industriale, prezență ce a afectat atât pozitiv, cât și negativ evoluția acestuia în timp. În lucrarea de cercetare s-a urmărit discutarea potențialului patrimonial al celor mai importante structuri industriale care sunt încă prezente în imaginea urbană și care sunt valoroase din punct de vedere ambiental, prin identificarea și analizarea aspectelor lor urbanistice. Studiul nu presupune inventarierea întregului patrimoniu industrial al orașului, ci doar a acelor clădiri industriale sau părți din acele clădiri care pot constitui un reper urbanistic al zonei centrale sau semicentrale. Acele clădiri industriale reper, cele care au dispărut din structura urbană a orașului, vor fi doar amintite în rândurile de mai jos.

S-a propus o analiză a potențialului patrimonial industrial în raport cu evoluția cronologică și istoricul siturilor industriale. Perioadele de timp în care s-au edificat clădirile industriale sunt importante ca parte a analizei potențialului patrimonial-industrial pentru că subliniază rolul orașului Turda ca centru polarizator în ceea ce privește acest patrimoniu. O parte dintre aceste clădiri sunt monumente istorice, altele sunt parte din ansamblul urban central cu valoare ambientală. Unele dintre ele doar constituie repere în arhitectura orașului, și am considerat importantă analiza lor din punct de vedere urbanistic, social sau istoric.

Patrimoniul industrial, așa cum e definit în Carta Patrimoniului Industrial, cuprinde vestigiile culturii industriale, pe care, analizându-le, le putem identifica pe baza următoarelor valori: istorice, tehnologice, sociale, arhitecturale sau științifice.¹⁹ În cazul orașului Turda am identificat ca patrimoniu industrial acele situri, clădiri și peisaje în care s-au desfășurat activități legate de industrie. Dintre acestea, în lucrarea de cercetare, le vom analiza pe cele care au fost considerate cele mai reprezentative din punctul de vedere al perioadei istorice și al valorilor identificate și care s-au mai păstrat ca și structuri urbane: morile de apă de pe Pârâul Racilor, Fabrica de Bere, clădirea Abatorului, ansamblul Fabricii de Sticlărie și Fabrica de Vase de Lut. Aceste situri și peisaje industriale aparțin perioadei istorice cuprinsă între a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Am limitat studiul ansamblurilor industriale la această perioadă deoarece majoritatea unităților industriale aparțin zonei centrale și semicentrale. Referitor la aceste structuri industriale, a fost analizat mai degrabă potențialul arhitectural, social, urbanistic alături de unicitatea siturilor.

Identificarea clădirilor industriale și analiza potențialului urban al acestor structuri constituie primele etape ce ar trebui realizate pentru salvarea și reabilitarea patrimonialului industrial, cu atât mai mult cu cât acest patrimoniu oferă, de cele mai multe ori, spații generoase în centrele istorice ale orașelor sau în cele semicentrale. Astfel, patrimoniul preindustrial și cel industrial au potențialul de a deveni un important factor de regenerare urbană. Indiferent de tipologia clădirii industriale sau de arhitectura acesteia, dintre clădirile existente care au mai rămas în structura urbană a orașului Turda, aproape toate edificiile constituie repere urbane, cu sau fără valoare patrimonială, însă cu valoare urbană, simbolică.

În lucrarea de cercetare se propune identificarea celor mai importante situri industriale și analiza contextului urban și a potențialului patrimonial-industrial al acestora. Inventarierea a presupus descrierea siturilor, fotografierea acestora și analiza aspectelor

¹⁷ Primăria Municipiului Turda, *CON-TURDA. Concept de dezvoltare la nivel regional 2014-2020*, pp. 32-33.

¹⁸ Brandul turistic al orașului Turda.

¹⁹ T.I.C.C.I.H., I.C.O.M.O.S., U.N.E.S.C.O., *Carta Patrimoniului Industrial*, Moscova, 2003, disponibil la adresa: <https://ticcih.org/wp-content/uploads/2013/04/NTagilRomanian.pdf>, accesat Februarie 2023.

arhitecturale și urbanistice care marchează aceste clădiri ca repere urbane. Astfel, au fost identificate cele mai importante peisaje, situri și clădiri industriale ce constituie repere în orașul Turda, oraș puternic industrializat. Clădirile industriale ar trebui privite ca parte a patrimoniului cultural pentru că acestea fac parte din zona centrală și semicentrală a orașului Turda, în contextul în care toată zona centrală e considerată ansamblu arhitectural cu valoare ambientală. Potențialul patrimoniului industrial al orașului trebuie privit în primul rând ca factor cultural; odată încheiat procesul de dezindustrializare la nivel național, legat de istoricul orașului ca pol industrial, putem concluda că acesta sa devenit un oraș cu potențial cultural și patrimonial, dat chiar de existența acestor situri și peisaje industriale.

5. CONCLUZII

Recomandări privind direcțiile de dezvoltare ale orașului Turda

Lucrarea de cercetare este rezultatul unui studiu privind evoluția și particularitățile potențialului de dezvoltare al orașului Turda ca centru polarizator. Conceptul de centru polarizator, în cazul orașului Turda, a fost definit prin discutarea unor particularități privind evoluția patrimoniului construit al orașului, al patrimoniului industrial și proto-industrial și prin analizarea peisajelor naturale cu potențial balneoclimateric. Formularea concluziilor primelor trei capitole, cele în care este discutat potențialul orașului și este definit conceptul de centru polarizator, au presupus realizarea unei analize din punct de vedere istoric a evoluției particularităților legate de dezvoltarea orașului și de statutul acestuia asupra teritoriului din Transilvania, și nu numai.

Obiectivele urmărite prin această lucrare de cercetare au vizat relevarea unor măsuri și direcții de dezvoltare ale orașului ce privesc afirmarea acestuia ca centru polarizator. Dintre aspectele vizate, discutarea potențialului orașului a urmărit să prezinte evoluția probabilă a demersurilor de revitalizare și conservare a patrimoniului acestuia, prin discutarea, ca studii de caz, a acelor măsuri ce fructifică posibilitățile de dezvoltare al acestui oraș ca centru polarizator. Obiectul acestui studiu a urmărit clarificarea conceptului de polarizare și a celui de centru polarizator, atât din perspectiva teoretică, a ceea ce s-a discutat deja pe baza acestui subiect, cât și prin prima analizării unor particularități urbane ale orașului Turda. Orașul a fost analizat pe cele trei direcții de dezvoltare, aceste direcții constituindu-se în trei mari capitole în structura lucrării de cercetare: *potențialul patrimonial-cultural*, *potențialul balneoclimateric* și *potențialul patrimonial-industrial*. Fiecărui capitol îi corespunde o serie de studii de caz, prezentate în ultimul capitol al lucrării de cercetare. Aceste studii de caz au fost formulate sub forma unor caracteristici și particularități și pot să constituie teme și subteme ale unui proces de proiectare urbană viitor. În condițiile în care, până în prezent, un astfel de studiu pe orașul Turda nu a făcut obiectul unui demers unitar, este firesc ca aici să se regăsească o tratare a mai multor subteme conexe fiecărui capitol sub forma unor studii de caz; astfel vor fi analizate și vor fi discutate, din perspectivă critică și în contextul actual european, rolul traseelor pietonale posibile din centrul orașului, traseele verzi și reînțoarcerea feței orașului către Pârâul Racilor, conștientizarea și asumarea relației cu apa în ceea ce privește amenajarea de trasee pietonale noi în structura orașului, contactul direct cu aceasta, temă ce a mai fost discutată și este recurentă în orașele Europei în ultimele decenii. Traseul pietonal al Pârâului Racilor, parcurs ce nu este inclus în circuitul urban actual, are potențial de a se transforma într-un coridor verde de protecție a centrului istoric și această relație cu apa ar trebui să devină parte din planurile de urbanism promovate de autoritățile locale și de actorii implicați în procesul de proiectare, transformarea lui din limită naturală în spațiu urban, deschis către oraș. Traseul pietonal al Râului Arieș a fost un traseu ce în planificarea socialistă a presupus un contact cu apa care era pur economic și deservea doar proceselor industriale. Astfel a rezultat amplasarea Platformei Industriale Sud în vecinătatea Râului Arieș; urbanismul promovat și impus de utopia socialistă a neglijat prezența apei în orașul Turda, în prezent, pe o lungă distanță a malurilor Râului Arieș se întinde

cartierul industrial alcătuit majoritar din hale de producție fără activitate în prezent. Posibilele trasee cultural-arheologice sunt numeroase și ar putea include reperele arheologice de pe Dealul Cetății și de pe situl castrul roman Potaissa, traseu omis de circuitul turistic în prezent, însă cu un proiect de reabilitare al sitului castrului în derulare. Monumentele arheologice din arealul orașului Turda au potențialul de a fi valorificate prin strategiile de valorizare a locurilor simbolice ale orașului și a nucleelor culturale, polarizatoare. La scară mai largă, aceste subteme ce privesc dezvoltarea orașului ca centru polarizator includ și o serie de circuite de turism și agrement: circuitul de agrement al Cheilor-Turzii, circuitele de agrement și turism balnear ale arealelor salifere de pe filonul de sare din județul Cluj. Studiile de caz propun o serie de abordări ce oferă perspective diferite asupra aspectelor ce privesc dezvoltarea urbanistică, economică și socială a orașului, prin prisma legăturilor urbane pe care așezarea le-a dezvoltat și le-a valorizat de-a lungul timpului, până în prezent.

Cercetarea de față a evidențiat, din punct de vedere istoric, o serie de particularități legate de evoluția așezării și a nucleelor proto-urbane care au fost cuprinse în limitele orașului medieval. Aceste particularități sunt legate, în primul rând, de evoluția ansamblului de piețe centrale ce au dus la crearea unei forme unice, de formă fusiformă, a Pieței Republicii, de relația spațiilor publice din centrul istoric cu Pârâul Racilor și cu Râul Arieș, de acele scurtături pietonale ce nu s-au reflectat foarte clar în structura urbană, dar care au fost parcurse foarte intens în anumite perioade de timp de către locuitorii orașului. Nu în ultimul rând, poate aspectul cel mai important, care nu se reflectă neapărat în structura urbană a orașului, este prezența în oraș a minei de sare și existența celor două areale salifere din nordul și nord-estul orașului. Implicațiile turismului balneoclimateric sunt mult mai largi, nu putem discuta doar la nivel local de impactul dezvoltării acestui sector turistic. Un alt aspect nevalorificat în structura urbană este legat de existența în oraș a unui număr redus de edificii proto-industriale. Deși acestea sunt în prezent în număr redus datorită faptului că nu există o legislație internă care să le protejeze, pozițiile lor în interiorul orașului sunt foarte valoroase, fiind amplasate în zona ansamblului urban central cu valoare ambientală sau în zonele semicentrale, pe situri cu vizibilitate foarte bună în centrul orașului. Poziția în oraș a acestor unități proto-industriale oferă perspective multiple asupra clădirilor, perspective ce, așa cum am arătat în capitolele detaliate mai sus, au potențialul de a fi valorizate și de a schimba pozitiv imaginea industrială a orașului.